

Jelena Radulov

DŽUBLETA/DŽUPELETA, DIO MALISORSKE NARODNE NOŠNJE (IZ ETNOGRAFSKE ZBIRKE MUZEJA I GALERIJA PODGORICE)

Malesija se nalazi na Prokletijama, njihovim razgranatim padinama, poznata je pod imenom Malcija Maze, što u prevodu znači "Velika Brda". U Crnoj Gori ova je oblast poznata samo kao Malesija, a to odgovara imenu "Brda". Crnogorci nazivaju stanovnike ove oblasti Malisori, što u prevodu znači, "Brđani".¹

Njen reljef čine nebrojene planine sa krševitim vrhovima, dubokim i uskim kotlinama, kanjonskim dolinama. Malesija se dijeli na pet plemena: Grude, Hote, Kastrate, Klimente i Škrelje. Grude se nalaze na mjestu gdje se rijeka Cijevna uliva u Zetsko polje, s jedne i s druge strane, i spuštaju se u polje. Hoti zahvataju brda od Graboma i Bukovića do Dečića i Huma i spuštaju se s jedne strane u Zetsko polje, a na drugoj strani zahvataju zemljište oko Humskog blata. Kastrati se spuštaju niz Hote od Kape Brojs preko Đelevika i spuštaju se u Kastratsko Polje, zahvatajući donji dio Humskog blata. Škrelje su do Kastrata i nalaze se u dolini Suhog Potoka i zahvataju gornji i srednji tok ovog potoka; odozdo ih zatvara Koplík sa svojim pograničnim bregovima. Grude graniče ovu oblast sa strane Zatrijepča i Kuča, a Škrelje sa strane Skadarske Malesije. Klimenti su na glavi svih ovih plemena, na izvorištu rijeke Cijevne i njenih pritoka; oni zahvataju najveći dio oblasti, najprostranije planine i najveće vrhove Prokletija.²

U Malesiji nikada nije prestala borba za slobodu, uprkos činjenici da je ovaj dio albanskog naroda uvijek uživao plemensku autonomiju sa posebnom upravnom organizacijom. Kad god bi se pojavio pokret za nezavisnost Albanije, plemena Malesije pridruživala su se tom pokretu. Jedan od najznačajnijih događaja u istoriji albanskog naroda je Malisorski ustanak iz 1911. godine. Riječ je o borbi za nacionalno oslobođenje od petovjekovne turske osmanske vladavine. On predstavlja najslavniju stranicu u istoriji ponosnih malisorskih

¹ Andrija Jovičević, *Malesija*, Podgorica 2005, 5.

² Isto, 6.

plemena Hota, Gruda, Klimentata, Kastrata i Škrelja, koji su u svojoj petovjekovnoj istoriji u okviru osmanske imperije uživali visoki stepen autonomije i, umjesto po zakonima centralne osmanske vlasti upravljali se po svojim tradicionalnim normama koje proističu iz Zakona Leke Dukadžića. Malisorski ustanak je na izvjestan način nastavak Kosovskog ustanka iz 1910. godine i dio širih pokreta albanskog naroda u cjelini.³ Ovaj ustanak je velika naučna tema, koja je predstavlja stvaralački izazov za mnoge istoričare, publiciste i vojne pisce.

Malesija, vjekovima izolovana i odsječena, pruža obilje interesantnog i neistraženog naučnog materijala: istoričarima, geografima, arheolozima, etnologima, geolozima, biologima, lingvistima itd. Ovaj kraj i njegove stanovnike karakterišu neprestane borbe i stradanja, naseljavanja i iseljavanja raznih etničkih grupa, specifične društvene, ekonomske, političke i kulturne manifestacije života plemena, koja su, takođe, vjekovima, uspjela da sačuvaju tradicionalne vrijednosti kao i sve karakteristike tipične za plemensko društvo.

Živeći po strogim patrijarhalnim normama i bratstveničkom moralu, Malisori nijesu osjećali potrebu da se njihov život opiše, jer se sve znalo i pamtilo, sve se prenosilo sa generacije na generaciju. U takvim uslovima Malesija nije imala hroničare i istraživače koji bi opisali interesantne i naučno-relevantne podatke i pojave ovog specifičnog kraja.

TKANJE I VUNA U MALESIJI

Na području Prokletija, glavne privredne grane bile su zemljoradnja i stočarstvo, posebno ovčarstvo. Skoro svaka kuća u Malesiji imala je stan (razboj), tako da je svaka žena znala tkati. Malisorkice su poznate kao dobre tkalje pa su žene iz okoline Podgorice, Lješkolje i drugih mjesta donosile vunu u Tuzi na tkanje.

Glavna i jedina sirovina za odjeću i obuću dobijala se od ovce. Vuna je služila za mušku i žensku odjeću, za pletenu obuću, ovčja koža za opanak, ovčji kožuh kao odbrana od vremenskih nepogoda.⁴ Malisorkice su izrađivale na naročitim spravama razne suknerne gajtane i sve ostale djelove za odijevanje. Kupovale su lijepo platno, marame i zlatne žice za vez.

DJELOVI ŽENSKE MALISORSKE NOŠNJE

Malisorska ženska narodna nošnja se smatra jednom od najljepših narodnih nošnji. Sastoji se od sljedećih djelova:

- *kapica*
- *marame (ruba e retit; ruba me pupra)*
- *košulja (kmiša)*
- *podbuknja*
- *podmetač-sjednik (bufač)*
- *jaketa (kraholj)*

³ Nikprelević, *Ustanak u Malesiji 1911. godine*, Podgorica 2001, 344.

⁴ Marijana Gušić, *Tumač izložene građe*, Zagreb 1955, 188.

- *plastron-grudnik (grykca)*
- *suknja (džubleta/džupeleta)*
- *kaputić sa resama i vezenim rukavima (džoka)*
- *crvena kecelja (bofča)*
- *kecelja - pregača (pshtjelak)*
- *široki pojas od debelog sukna (postav)*
- *masivni kožni pojas ukrašen sa metalnim nitnicama (brenzat)*
- *čarape*
- *opanci-katolkinje; kundre-muslimanke*

Džubleta/džupeleta

Za najstariji tip nošnje, koji se pouzdano vezuje za ilirski kulturni supstrat, smatraju se albanske džublete/džupelete, koje su jednako bile u upotrebi kod muslimanki i katolkinja, uglavnom seoskog i planinskog područja Malesije.

Monumentalnost izraza ovog arhaičnog odjevnog predmeta potencirana je teškim padom zvonolike suknje, kao i skladnim tamnim ili kontrastnim crnobijelim tonovima sukna, od kojeg je rađena, iz jednog komada.⁵ Specifična zvonasta forma, izražena na bočnim i zadnjoj strani, postizana je na suknejoj osnovi, poprečnim našivanjem traka, sastavljenih iz više gajtana, i po dnu istaknutim rubom. Gajtan (spik) ima odlučujuću ulogu u oblikovanju džublete/džupelete.⁶

Sa ovim osnovnim dijelom nošnje kombinovani su drugi odjevni predmeti koji su, s malim razlikama u načinu ukrašavanja i ornamentalnim detaljima, bili isti kod obje konfesije. Na glavi je nošena kapica, ukrašena ornamentom filigranske izrade. Za nju su se kačile dvije marame, od tila i svile (*ruba e retit i ruba me pupra*). Jaketa (*krahoj*) je jednostavnog kroja, najčešće u bordo, teget, crnoj ili tamnozelenoj boji, sa dugačkim rukavima i zakopčavanjem na prednjoj strani. Nosila se ispod plastrona. Preko jakete se nosio grudnik - plastron, pleteni ili od pliša (*grykca*), na kojem su se nosile pafte i razni ukrasi. Na prednjoj strani džublete/džupelete, nošene su dvije kecelje (*bofča i pshtjelak*). Karakteristične su dvije vrste pojasa. Sukneni pojas crne boje (*postav*), koji je po gornjoj strani obložen crnim plišom i ukrašen vezom od raznobojnih niti, sitnih perlica i filigranskim ornamentima. Na mjestu zakopčavanja ukrašen je sa velikim filigranskim ornamentom paftom. Kožni pojas (*brenzat*), ukrašen je po cijeloj površini sitnim metalnim nitnama. Zakopčava se na prednjoj strani pomoću velike mesingane kopče, koja je ukrašena sa apliciranim filigranskim

⁵ Draško Savković, *Narodne nošnje, igre i pjesme u Crnoj Gori*, Podgorica 2005, 86.

⁶ Mirjana Menković, *Ženska suknja džubleta/džupeleta prilog proučavanju odevnih predmeta iz zbirke narodnih nošnji Crne Gore u Etnografskom muzeju u Beogradu*, Glasnik Etnografskog muzeja, knjiga 71, Beograd 2007, 179.

motivima. Čarape su od crnog sukna, ukrašene raznobojnim nitima i perlicama. Kao dokoljenice, zakopčavaju se čitavom dužinom lista. Opanci su od goveđe kože kod katolkinja i *kundre* kod muslimanki.⁷ Na središnjem dijelu suknje su najčešće stilizovani dvoglavi orao ili paunovi i cvjetne šare, izvedene vezom od raznobojnih perlica, šljokica i metalne žice. Crne džublete/džupelete su nosile samo udate žene.⁸

Malisorska devojačka nošnja je bila sa manje detalja, skromnije izrađena, od nošnje udatih žena. Njihove haljine, tako, često imaju prednji dio opleten od bijele vune, a ivicom dna vunenu čipku iste boje. Ne ukrašavaju se somotom i žutom metalnom žicom, kao što to čine udate žene.⁹ Na glavi su nosile samo jednu maramu, *jashmak* ili *ruba e bardh*, od običnog

bijelog platna.¹⁰ Ispod džublete/džupelete nošena je plišana jaketa, *kraholj*, ili samo košulja, a na grudima pleteni plastron, *grykca*. Na plastronu je često apliciran komad crnog pliša koji je ukrašen vezom od crnih, plavih, tirkiznih i srebrnih perlica u vidu povezanih romboida i cvjetića, stilizovanih paunova itd. Gornja ivica plastrona je ovalna, zakopčava se na ramenima sa petljama od crnog, vunenog širita i metalnim dugmetom.¹¹

Pojas-postav je kao i džubleta/džupeleta, od bijelog sukna sa našivenim crnim trakama. Povezivala se samo jedna kecelja, crna traveza, bez ukrasa. Na nogama su nosile pletene čarape od crnobijele vune i opanke od goveđe kože.

Glavna i osnovna karakteristika džublete/džupelete je njen jedinstven oblik, koji je različit od svih odjevnih predmeta u istoriji odijevanja uopšte. Razlikuje se po svojoj osnovnoj građi, posebnom konstrukcijom. To je jedina poznata odjeća koja je

građena horizontalno, pod pravim uglom na visinu ljudskog tijela. Ne postoji nikakav kroj po kojem bi džubleta/džupeleta bila unaprijed zacrtana.¹² Oblikuje se isključivo u toku samog postupka, a od alata se koriste samo igla i nit.

MALISORSKI NAKIT

Izuzetni primjerci raznovrsnog nakita, izrađenog od raznog materijala (najviše srebra, zatim zlata, bakra, mesinga, alpaka, ukrasnih kamenčića itd.) i raznim tehnikama, sastavni su dio ove nošnje.

Opšti utisak vizuelnog jedinstva ne remeti ni mala razlika u ornamentalnim detaljima, kao pokazateljima simboličnih vrijednosti i sadržaja, npr. krstovi kod katolkinja ili polumjesec kod muslimanki.

7 Zorica Mrvaljević, *Nošnja i nakit iz kolekcije Vaida i Nevine Turusković*, JU Muzeji i galerije Podgorice, Podgorica, 2006, 3.

8 Tanja Rajković, *Nošnje crnogorskog primorja*, Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore, VI knjiga, Cetinje, 2010, 157.

9 Mirjana Menković, *nav. djelo*, Glasnik Etnografskog muzeja, knjiga 71, Beograd 2007, 174.

10 Zorica Mrvaljević, *nav. djelo*, 4.

11 Tanja Rajković, *nav. djelo*, 158.

12 Mirjana Menković, *Ženska suknja džubleta/džupeleta prilog proučavanju odevnih predmeta iz zbirke narodnih nošnji Crne Gore u Etnografskom muzeju u Beogradu*, Glasnik Etnografskog muzeja, knjiga 71, Beograd 2007, 178.

Iako su najviše ukrašavane grudi, ništa manje interesantan i lijep nije nakit koji je nošen na glavi ili oko struka.

Na grudima su nošeni razni oblici pafti, pafta grykce, đerdana, lanci sa privjescima, itd. Posebno se ističe dugački srebrni lanac sa amajlijom, privjeskom u vidu trouglaste kutije, najfinije filigranske izrade, u kojem je nošena amajlija. Često se kao privjesak nosio i krst bogate dekoracije, karakterističan za katolkinje, ili okrugla filigranska roljika. Oko struka su nošena dva lanca, najčešće od srebra ili sa pozlatom, *vijercat breznat*, koji je prvenstveno bio dekorativan, i *vijercat mashvet*, koji je osim dekorativne imao i praktičnu primjenu. Na njemu su visile male mašice za prihvatanje žara kojim je žena muškarcima ili gostima u kući pripaljivala cigare.¹³ Glavu su ukrašavale bogatim visuljcima, *vijercat fljokvet*, koji su se kačili za kosu. Na prstima su žene nosile i po nekoliko srebrnih i grubih prstenova.¹⁴ Kako se smatra, ukrasi na nevjestinim kopicama su imali poseban značaj, pa su pored estetske imali i magijsko apotropejsku funkciju.¹⁵

ETNOGRAFSKA MUZEOLOŠKA ANALIZA ŠEST DŽUBLETA/DŽUPELETA IZ ETNOGRAFSKE ZBIRKE MUZEJA I GALERIJA PODGORICE

U etnografskoj zbirci Muzeja i galerija Podgorice, nalazi se šest izuzetnih primjeraka albanske ženske malisorske nošnje - suknje sa plastronom, poznate pod imenom džubleta/džupeleta. Jedna od njih se nalazi u stalnoj postavci muzeja, pet je smješteno u depou. Mjesto nastanka je Malesija, datiraju iz prve polovine XX vijeka.

1. Džubleta, inv. br. 1788

Džubleta/džupeleta, suknja sa plastronom, od crnog sukna. Specifičan zvonasti kroj suknje postignut je naizmjeničnim našivanjem poprečno postavljenih suknenih traka i traka sastavljenih od više spojenih gajtana. Suknene trake su na gornjoj strani postavljene crnim plišom. Na dnu je opšivena porubom od bijelog sukna. Prednja pola je od grubog vunenog pletiva, ravna je i nešto kraća, sa crnom vunenom čipkom po dnu. Zvonasta forma suknje istaknuta je na bočnim i zadnjoj strani. Leđni dio džublete/džupelete je u vidu plastrona, koji je tregerima od crnog štofa spojen sa prednjim dijelom suknje. Preko plastona je našiven crni i tamnozeleni pliš, štraftaste i ravne fakture. Ukrašen je sitnim valjkastim detaljima od plastike, zelene, narandžaste i drap boje, i plastičnim žutim i bijelim perlicama. Zadnji dio

¹³ Zorica Mrvaljević, *nav. djelo*, 6.

¹⁴ Andrija Jovičević, *Malesija*, Podgorica 1997, 40.

¹⁵ Tanja Rajković, *nav. djelo*, 159.

suknje je ukrašen sa dva niza stilizovanih biljnih motiva, izvedenih crnim perlicama i jednim nizom motiva izvedenih kombinovanjem crnih perlica i višebojnih šljokica (zelenih, rozih, žutih).

· Dužina prednje pole 78cm, dužina zadnje pole 96cm, srednja dužina plastrona 26,5cm.

2. Džubleta, inv. br. 178

· Džubleta/džupeleta, suknja sa plastronom, od crnog sukna. Suknene trake su na gornjoj strani postavljene crnim plišom. Po dnu je opšivena porubom od bijelog sukna. Prednja pola, od neualjanog crnog sukna, ravna je i nesto kraća sa crnom vunenom čipkom po dnu. Zvonasta forma suknje istaknuta je na bočnim i zadnjoj strani. Leđni dio džublete/džupelete je u vidu plastrona koji je suknenim tregerima, ukrašenim crnim vezom, spojen sa prednjim dijelom suknje. Plastron je ukrašen cvjetnim motivom od bordo pliša i sitnih perlica crvene, crne, plave i bijele boje. Zadnji dio suknje ukrašen je sa dva niza zlatoveza i dva izvedenog sitnim crnim perlicama. Između zlatoveza aplicirana su tri okrugla filigranska ornamenta sa ukrašenim kamenom u sredini (dva zelena i jedan crveni). Na sastavima prednje i zadnje pole umetnut je bordo pliš, kao i na jednom mjestu između poprečnih traka. Na bočnim stranama, u visini plastrona, sašiven je po jedan dugački vuneni gajtan, sa kojim se džubleta/džupeleta stezala oko tijela.

· Dužina zadnje pole 85cm, dužina prednje pole 73cm, srednja dužina plastrona 39cm.

3. Džubleta, inv. br. 1790

· Džubleta/džupeleta, suknja sa plastronom, od crnog sukna. Po dnu je opšivena porubom od bijelog sukna. Prednja pola je od grubog vunenog pletiva, ravna i nesto kraća, sa plavom čipkom od vunenog prediva. Zvonasta forma suknje istaknuta je na bočnim i zadnjoj strani. Leđni dio džublete/džupelete je u vidu plastrona koji je tregerima od crnog pliša spojen sa prednjim dijelom suknje. Lice plastrona postavljeno je crnim plišom sa tri našivene trake od bordo pliša, ukrašene nizovima crnih i plavih perlica. Zadnji dio suknje ukrašen je sa dva niza stilizovanih biljnih motiva, izvedenih crnim perlicama i jednim nizom motiva izvedenih kombinovanjem crnih perlica i višebojnih šljokica (žutih, rozih, plavih), apliciranih na osnovi od bordo pliša i teget platna.

· Dužina prednje pole je 85cm, dužina zadnje pole 92cm, srednja dužina plastrona 26cm.

4. Džubleta, inv. br. 1791

Džubleta/džupeleta, suknja sa plastronom od crnog sukna. Specifičan zvonasti kroj suknje postignut je naizmjeničnim našivanjem poprečno postavljenih suknenih traka i traka sastavljenih od više spojenih gajtana. Sa gornje strane suknene trake su postavljene crnim plišom. Po dnu je opšivena porubom od bijelog sukna. Prednja pola je od grubog vunenog pletiva, ravna je i nešto kraća, sa crnom vunenom čipkom po dnu. Zvonasta forma suknje istaknuta je i na bočnim i na zadnjoj strani. Leđni dio džublete/džupelete u vidu je plastrona koji je suknenim tregerima spojen sa prednjim dijelom suknje. Na plastronu su dvije uzdužno umetnute trake, sašivene kombinovanjem crvenog i crnog pliša i jedna poprečna od dvije nijanse ljubičastog pliša, ukrašena šematizovanim zoomorfnim motivima, opšivene višebojnim perlicama. Zadnji dio suknje ukrašen je sa dva niza šematizovanih zoomorfnih i geometrijskih motiva, izvedenih crnim perlicama na crnoj osnovi i nizom pozlaćenih filigranskih detalja, kombinovanih sa geometrijskim motivima izvedenim crnim perlicama, na osnovi od plavog platna. Filigranski ornamenti su sa plavim i crvenim ukrasnim kamenima. Na bočnim stranama, u predjelu grudi, šiveni su poduži upredeni gajtani sa kojima se džubleta/džupeleta stezala oko tijela.

· Dužina prednje pole 84cm, dužina zadnje pole 90cm, srednja dužina plastrona 35cm.

5. Džubleta, inv. br. 1792

Džubleta/džupeleta, suknja sa plastronom od crnog sukna. Specifičan zvonasti kroj suknje postignut je naizmjeničnim našivanjem poprečno postavljenih suknenih traka i traka sastavljenih od više spojenih gajtana. Suknene trake su po gornjoj strani postavljene crnim plišom. Po dnu je opšivena porubom od bijelog sukna. Prednja pola, od grubog vunenog pletiva, ravna je i nešto kraća, sa crnom vunenom čipkom po dnu. Zvonasta forma suknje istaknuta je na bočnim i zadnjoj strani. Ukrašena je vezom izvedenim apliciranjem crnih perlica na crnoj osnovi i raznobojnih perlica (žutih, zelenih, plavih) na umetnutom bordo plišu i plavoj čoji. Leđni dio džublete je u vidu plastrona koji je suknenim tregerima spojen sa prednjim dijelom suknje. Dekorativni motiv na plastronu, od bordo pliša i u vidu latiničnog slova V, ovičen je providnim, tamnoljubičastim i bordo perlicama. Iznad ovoga je isti ali manji motiv izveden zelenim perlicama.

· Dužina prednje pole 79cm, dužina zadnje pole 84cm, srednja dužina plastrona 32cm.

6. Džubleta, inv. br. 1793

Džubleta/džupeleta, suknja sa plastronom od crnog sukna. Krojna specifičnost potencirana je zvonastom formom na zadnjoj i bočnim stranama suknje, postignuta poprečnim spajanjem suknenih traka sa trakama sastavljenih od više gajtana. Suknene trake su po gornjoj strani postavljene crnim plišom. Prednji dio džublete/džupelete je od neualjanog crnog sukna i sa bordo čipkom po dnu. Prilikom oblačenja plastron dolazi na leđima i sa prednjim dijelom suknje sastavljen je našivenim suknenim i crnim plišom postavljenim tregerima. Na zadnjoj strani džubleta/džupeleta je ukrašena sa dva niza zlatnoveznih floralnih motiva, na bordo i zelenoj osnovi i sa dva niza geometrijskih i floralnih motiva, izvedenim apliciranjem sitnih crnih perlica. Između zlatoveza našivena su tri okrugla filigranska ornamenta sa po jednim ukrasnim kamenom (dva crvena i jedan zeleni). Prednja strana suknenog plastrona postavljena je crnim plišom, sa našivenim trakama (dvije zelene i jedna bordo), i ukrašena biljnim geometrijskim motivima izvedenim žutim i plavim perlicama. Na bočnim stranama, u visini plastrona, našiven je po jedan dugački vuneni gajtan pomoću kojeg se džubleta/džupeleta skupljala oko tijela.

Zadnja dužina suknje 91cm., prednja dužina 69cm, srednja dužina plastrona 27cm.

Nakon detaljno obrađenih šest džubleta/džupeleta iz Etnografske zbirke Muzeja i galerija Podgorice, zaključak je da su sve od istog materijala, oblika, načina izrade i ukrašavanja. Izrađene od crnog sukna i zvonaste su forme. Ukrasni motivi su najčešće floralnog karaktera, ali se negdje javljaju geometrijski i zoomorfni motivi, kao i ukrasi zlatovezom, perlicama i šljokicama raznih boja.

Malisorska suknja džubleta/džupeleta je kulturni fenomen koji se prema vizuelnim karakteristikama razlikuje od ostale odjeće.

Predstavlja element tradicije, oživotvoren potrebom svojih savremenih korisnika da ga i dalje uporno koriste u svrhu isticanja i održavanja vlastitog kulturnog identiteta.